

souscrit de plusieurs abbés, chanoines et autres personnes constituées en dignité, d'où l'on peut tirer des lumières pour rectifier les catalogues des abbés du pays. On peut ajouter que ces privilèges sont bien écrits à tous égards.

Cette partie du recueil est encore suivie d'une quatrième, qui contient quarante-six autres monuments. Mais étant postérieurs à notre prélat, nous remettons à en rendre compte en une autre occasion.

2°. On est redevable à l'évêque Lambert d'un autre recueil fort intéressant. C'est la principale collection des canons, au nombre de trente-deux, qui furent promulgués au grand concile de Clermont en Auvergne, tenu en 1095, et auquel il assista, comme il a été dit. Nous disons la principale collection, par la raison qu'il s'en trouve trois autres : l'une de neuf, l'autre de vingt-quatre, et la troisième de dix autres canons, qu'on nous donne tous comme appartenant au même concile. Il serait au reste fort difficile d'alléguer une raison décisive, pour quoi Lambert, qui prit soin de recueillir les trente-deux de la première réduction, n'y joignit pas les quarante-trois des trois autres collections. C'est sur quoi il ne se présente que de pures conjectures qu'il vaut mieux suppri-

mer, que d'en fatiguer le lecteur qui n'en deviendrait pas plus instruit.

Après tout, que la première réduction soit due aux soins de notre prélat, c'est ce qui est attesté par un manuscrit, ancien de plus de quatre cents ans, dès la fin du xvie siècle, qui porte en tête le titre suivant : *Livre de Lambert, évêque d'Arras*, et dans lequel se lisent de suite les trente-deux canons. C'est sur ce même manuscrit que George Couvenier, docteur en théologie, et scolastique de Saint-Pierre de Douai, avait fait la copie des mêmes canons, qu'il envoya à Binius, et au moyen de laquelle celui-ci marqua les variantes de ces canons dans sa collection générale des conciles. A ces variantes près, le texte se trouva le même que dans l'édition qu'Antonio Augustinus en avait déjà publiée. A la fin de sa réduction, Lambert a eu l'attention de marquer le nombre des archevêques, évêques et abbés qui se trouveront présents à ce concile. Mais, comme nous l'avons déjà observé en rendant compte de ses actes à l'article du pape Urbain II, de tous les écrivains qui ont entrepris de nous instruire de ce nombre, il ne s'en trouve peut-être pas deux qui s'accordent précisément en ce point.

I.

INCIPIUNT GESTA

Quibus Atrebatensium civitas sub Urbano Romanæ et apostolicæ sedis episcopo, excussu Cameracensium subjectionis jugo, in antiquam reformatur dignitatem.

Anno igitur Dei Christi millesimo nonagesimo secundo, tertio Idus Augusti, defuncto domno Gerardo juniore Cameracensi episcopo, qui et Atrebatensi sedi præfuerat, Atrebatensis Ecclesia, quæ diu proprii pastoris solatio caruerat, in aures domni Urbani II papæ diutinum laborem et calamitatem rerumque suarum exspoliationem gemebunda effudit. Ipse igitur papa, omnium Ecclesiarum gerens sollicitudinem, et Atrebatensis Ecclesiæ reminiscens dignitatem, imo Remensi metropoli duodecim episcopatus redintegrare cupiens, domno Raynoldo venerabili Remorum archiepiscopo pro præfata Atrebatensi Ecclesia scripsit in hæc verba :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, Raynoldo venerabili Remorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Noverit tua fraternitas, » etc. *Vide in Urbano II, Patrologiæ tom. CLI.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, clero et populo Ecclesiæ Atrebatensis, salutem et apostolicam benedictionem.

« Atrebatensis Ecclesia, » etc. *Vide ubi supra.*

Epistola Atrebatensis Ecclesiæ ad domnum Rainoldum archiepiscopum Remensem.

Reverentissimo Patri Raynoldo Remorum archiepiscopo, Atrebatensis Ecclesiæ clerus et populus, orationis assiduitatem et fidelem per omnia obedientiam. Dominus noster Jesus Christus videns vi-

dit afflictionem Ecclesiæ nostræ tyrannico Cameracensium jugo olim per multa (annorum volumina) indecenter oppressæ, ejusque filiorum præ doctrinæ pastoralis penuria per vitia diversa labentium periculo condoluit, dum his diebus per domni apostolici Urbani imperium, per nostri quoque principis Roberti totiusque cleri et populi congratulantis assensum, eidem Ecclesiæ rectorem proprium resituere disposuit. Dei igitur clementiam, ne nos in hoc cepto negotio deserat, imploramus. Vestræ quoque paternitatis consolationem exposcimus quatenus ad ipsam electionem oratione et jejunio a sancto Spiritu quæsitam clericum discretum et nobilem seu abbatem qui in hoc sacro ministerio vestri interit vicarius a vestro latere transmittere non differatis. Nos enim non dilationis alicujus occasionem investigare, sed parati sumus rationabili jussioni domni apostolici ad præsens obedire.

Epistola Rainoldi archiepiscopi Remensis Atrebatensi Ecclesiæ delegata.

Raynoldus Remorum archiepiscopus, Atrebatensi Ecclesiæ, salutem et benedictionem in Domino Jesu.

Noverit vestra fraternitas quoniam Cameracenses clericos ut Remis ad concilium quod in Dominica qua canitur *Oculi mei semper celebraturi sumus* veniant, et ut secum privilegia sua afferant, quorum auctoritate Ecclesiam vestram episcopi sui dominio velint subjugare monuimus. Mandamus itaque vobis

quatenus ad idem concilium auctoritatibus sententiisque Patrum fulvi, quas insuper a beato Remigio institutore vestro habetis, veniatis, et eas in conspectu concilii non timide proferatis. Quod si rationes vestrae victoriae locum obtinuerint, ex domni papæ præcepto et totius concilii consilio a vestro desiderio non vos fraudari patiemur.

Taliter Atrebatensis Ecclesia ad concilium invitata in conspectu totius concilii hanc diutinæ calamitatis querimoniam effudit :

Audiat domni archiepiscopi providentia, audiat et hujus sanctæ synodi congregatio devota querimonias quas in necessitate sua facit soror Atrebatensis Ecclesia. Hæc civitas olim suo proprio pastori dicata et subnixâ sub sola sancta Remensi Ecclesia, una ex antiquis et nobilioribus civitatibus totius Remensis metropolis, valuit in omni ecclesiastica disciplina. Quod vero civitatis et nomen et dignitatem obtinuerit testatur Orosius presbyter in libro contra paganos, sæpius in suo tractatu de ipsa faciens mentionem. Sed et chronicales libri de conditoribus urbium certissime tractantes Romam et Remis a Romulo et Remo, Sussionsione vero et Atrebatum a Cneo Pompeio, reliquas circa civitates a quibusdam Gallis fuisse referunt institutas. Quod autem hæc civitas sit, et episcopum proprium habuerit, in Ecclesia Arelatensi, Viennensi, Lugdunensi, imo in hac sancta Remensi, ex sanctorum canoꝝum epilogo colligitur, ubi Gallicanæ metropoles et earum suffraganæ enumerantur, inter quas et hæc civitas Atrebatum a Remensi quarta et ante Cameracum posita invenitur. Hinc legitur in Vita sancti Remigii : *Per idem tempus ab Anastasio imperatore codicillos Hludowicus rex pro consulatu accepit. Sed et Hormisdas Romanæ sedis pontifex sancto Remigio antiquæ metropolis episcopo, quæ tunc temporis habebat sub se duodecim civitates et totidem episcopos eisdem præsidentes, vices suas in regno Hludowici commisit.* Item in Vita beati Vedasti : *Sanctus igitur Remigius divina dispensatione et salubri sacerdotum consilio beatum Vedastum ordinavit episcopum, et ad prædicandum verbum vitæ Atrebatæ urbi eum direxit, etc.* Item testamentum beati Remigii ab ipso editum Atrebatæ urbi principaliter episcopum fuisse confirmat hoc modo : *Ego Remigius Ecclesiæ Atrebatensi, cui Domino annuente Vedastum fratrem meum charissimum episcopum consecravi, ex dono Hludowici regis duas villas in alimoniis clericorum, Orcos videlicet et Sabucetum, deputavi, quibus etiam pro memoria nominis mei viginti solidos dari jubeo. Ego Remigius testamentum meum relegi, signavi, subscripsi, et in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Deo adjuvante complevi. Prosecuta autem excommunicatione in hujus testamenti violatorem primus respondit Vedastus episcopus : Cui pater meus Remigius maledixit maledixi, et cui benedixit benedixi. Interfui quoque et subscripsi Geneboldus episcopus. Lupus episcopus, Medardus episcopus, Benedictus episcopus, Eulogius episcopus idem dixerunt. Quoniam igitur Atrebatensem Eccle-*

siam tot et tantis auctoritatibus fretam principalem episcopum patens est habuisse, civitas eadem ultra priorem modum populosa, clerus et populus patrii pastoris absentiam diutius sustinere non valens, quem olim amisit, sibi proprium efflagitat restitui. Anno siquidem Dei Christi millesimo nonagesimo secundo, III Idus Augusti, defuncto domno Gerardo juniore Cameracensi episcopo, qui et Atrebatensi sedi sic utinam studisset prodesse quomodo contigit et præesse, prædicta Ecclesia interius et exterius miserabiliter afflicta in aures domni Romani pontificis Urbani diutinum laborem et dolorem effudit. Ipse igitur pater prudentissimus intelligens advenisse tempus miserendi ejus, habens vero potestatem male ordinata in pristinam revocare dignitatem, Atrebatensi Ecclesiæ liberam contulit potestatem quatenus secundum instituta sanctorum canonum sibi proprium eligerent episcopum. Tibi etiam, Pater venerabilis Raynolde, ut electum consecrare non differas delegavit. Quod autem eidem Ecclesiæ pastorem habere desideranti, eo quod et civitas sit et valde populosa et aliquando habuerit, pastor restitui debeat ex sanctorum Patrum sententiis subsequentibus colligi potest. Inde enim in una epistolarum beati Clementis papæ sic legitur : *Episcopos autem per singulas civitates quibus Petrus magister meus non miserat prudentes et simplices nobis mittere præcepit. Vos autem per vestras dioceses episcopos consecrate et mittite. In singulis vero civitatibus singulos, et non binos vel ternos, nec in villis vel castellis vel modicis civitatibus, ne vile eorum nomen fiat.* Hinc pulchre prosecutum in Sardicensi concilio episcopum esse ordinandum in his civitatibus quæ episcopos habuerunt, aut si qua talis aut tam populosa est civitas quæ mereatur habere episcopum. Inde etiam Felix episcopus Selemsitanus in secundo concilio Africano ita dixit : *Etiam, si hoc placet sanctitati vestrae, insinuo ut dioceses quæ nunquam acceperunt episcopos non habeant, et illa diocesis quæ aliquando habuit habeat proprium, et si abscedente tempore, crescente fide, Dei populus multiplicatus desideraverit proprium rectorem habere, ejus videlicet voluntate in cujus potestate est diocesis constituta, habeat proprium episcopum. Ab universis dictum est : Placet.* Quod autem prædictus papa hanc rem laudabiliter definivit, et in ejus sit arbitrio conjunctos disjungere et plures episcopatus unire ex beati Gregorii Vita vel Registro colligitur, qui tres vel quatuor sæpe univit, et sæpe unitos disjunct. Inde etiam Felici episcopo Acropolitano ita scribit : *Quoniam Velina, Buxentina, et Blandana, quæ tibi in vicino sunt constitutæ, sacerdotis vacare noscuntur regimine, propterea fraternitati tuæ earum solemniter operam visitationis injungimus.* Item Januario episcopo Caralis Sardinia: *Pervenit ad nos in loco qui intra provinciam Sardiniam (situs est) et Phausiana dicitur consuetudinem fuisse episcopum ordinari, sed hanc pro rerum necessitate longius aboluisse temporibus. Quia autem nunc sacerdotum in-*

digentia quosdam illic paganos remanere cognovimus et serino degentes modo Dei cultum penitus ignorare, hortamur fraternitatem tuam ut illic secundum pristinum morem ordinare festinet antistitem, talem videlicet qui ad hoc opus moribus ac verbo aptus existat et aberrantes ad gregem Dominicum pastoraliter studeat amulatione deducere; quatenus eo illic animarum vacante compendio, nec vos inveniamini superflua poposcisse, nec olim destructa frustra nos reformasse pœniteat. Quocirca, sancti Patres et domini, sub obtentu sancti Spiritus, sub cuius nomine convocati estis, respicite sororem vestram, Atrebatensem Ecclesiam eripite a iugo servitutis diu iniuste captivatam, ne tandem aliquando tædio affecta post vestigia gregum incipiat vagari a pastore destituta.

Hæc in pleno concilio proclamatione sed et Ecclesie suæ, ut præmoniti fuerant, Atrebatenses deliberatione perlecta, cum e contra Cameracenses clerici non solum privilegia quibus Atrebatensem Ecclesiam sibi possidendam vindicarent non afferrent, sed nec auctoritates ibi perlectas ratione aliqua infirmare prævaluissent, dominus archiepiscopus, ut plus pater, de ejusdem Ecclesie restitutione sollicitus, apostolicas litteras ad se directas in medium afferri et legi præcepit hæc continentes :

« Urbanus episcopus, S. S. D. dilecto confratri Raynoldo Remorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem. Noverit tua fraternitas quod Ecclesia Atrebat., » etc., *ut supra.*

Ipso denique archiepiscopo jubente allatus est sanctorum canonum liber. Quo assumpto, notarius hanc sententiam in conspectu omnium perlegit :

Osius episcopus in Sardicensi concilio dixit : Licentia ordinandi episcopum danda passim non est. Si enim subito aut vicus aliquis aut modica civitas, cui satis est unus presbyter, voluerit sibi episcopum ordinari, ad hoc ut vilescat nomen episcopi et summi honoris auctoritas, non debent illi ex alia provincia invitati facere episcopum nisi aut in civitatibus quæ episcopos habuerunt, aut si qua tam populosa est civitas vel locus qui mereatur habere episcopum. Synodus respondit : Placet.

Exsurgentes etiam dominus Burchardus abbas de Sancto Basolo, Dudo quoque capellanus, qui nuper a facie apostolici fuerant regressi, eundem papam de hoc negotio archiepiscopo per eos mandasse et præcepisse testati sunt, ut scilicet in Atrebatensi Ecclesia episcopum sine dilatione ordinaret. Super his igitur omnibus ab episcopis ibidem residentibus, domno scilicet Hugone Suessionensi, domno Elinando Laudunensi, domno Rabbodo Viromandensi, domno Fulcone Belvaœnsi, domno Gerwino Ambianensi, domno Gerardo Morinensi, et ab universo concilio consilium expetivit. Cum vero episcopi cum archidiaconis et altioribus præsentis cleri personis et quibusdam abbatibus a consilio rediissent inducias tanti diffiniendi negotii ab ar-

chiepiscopo postulaverunt. Videns autem Galcherus Cameracensium archidiaconus cum aliis ejusdem Ecclesie clericis domnum archiepiscopum induciarum petitioni nolle acquiescere, sed potius ad obediendum Apostolici definitioni instare, prosiliens in medium causam Atrebatensis Ecclesie conatus est perturbare dicens Atrebatensem Ecclesiam non debere jure aliquo proprium pontificem habere seque ipsum vel Cameracenses clericos in præsentia domni papæ hoc ipsum esse paratos probare. Hoc archiepiscopus audiens domno Galberto præposito cæterisque Atrebatensibus id dedit consilii quatenus gratia confirmationis causæ suæ et pro reclamantium satisfactione præsentiam Apostolici non dubitent repetere. Annuente igitur universo concilio statuti sunt octo dies, a Dominica scilicet ante ascensionem Domini usque ad subsequentem, in quibus utraque pars apostolico se præsentaret, et prius veniens alteram expectaret. Facto igitur silentio, dominus archiepiscopus sic tandem causam istam diffinivit. Et ut hoc pro certo scirent, toti synodo contestans denunciavit quod si pars Atrebatensium ire negligeret, de hoc negotio eos amplius non audiret. Si vero Cameracenses ire respicerent, in Ecclesia Atrebatensi secundum præceptum domni papæ sine dilatione ordinaret episcopum. Qualiter autem Atrebatenses clerici, Joannes scilicet et Drogo, novem diebus in præsentia apostolici demorati sunt, qualiter etiam dominus papa quod prius statuerat tunc secundo confirmaverit,

ex ejusdem litteris perpenditur sic archiepiscopo dicentibus :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri et coepiscopo Raynoldo Remensi, salutem et apostolicam benedictionem.

« Atrebatenses clerici, » etc. *Vide ubi supra.*

His litteris ab archiepiscopo reverenter susceptis et lectis, cum a prædictis litterarum latoribus secreto quæsisset quam personam Atrebatensis Ecclesia sibi in episcopum eligendum disposuisset, illi autem trium personarum nomina, sicut velle Ecclesiam suam suspicabantur, archiepiscopo intimassent, unam inter alias specialius laudavit, commendavit domnum scilicet Lambertum Ghisnensem, et ut eligeretur consilium dedit. Præfatis vero clericis suscepto archiepiscopi consilio instantibus ut suas cum apostolici litteris transmitteret respondit non esse necessarium nec idoneum ut litteris domini papæ jam secundo Ecclesie Atrebatensi de ordinatione episcopi diffinitæ præcipientibus suas ulterius litteras subjungeret. « Vestrum enim, inquit, est eligere, nostrum consecrare. » Idem itaque clerici archiepiscopi sui consilio instructi Atrebatum venientes, ejusdem Ecclesie clero et populo litteras apostolici detulerunt, quarum forma hæc est :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis clero et populo Atrebatensi, salutem et apostolicam benedictionem.

« Duo Ecclesie vestrae clerici, » etc. *Vide ubi supra.*

Cognoscens igitur clerus et populus Atrebatensis domni papae voluntatem atque auctoritatem ut sibi episcopum eligerent jam denuo missam, indicto tri-duano jejunio et litiis, vi Idus Julii faciendae electionis diem communiter statuerunt. Ad hanc ergo diem non solum propriae sedis clericos, sed et convicinæ diocesis quosdam, inter quos familiaris Insulanæ congregationis canonicos, sicut fraternitatis et societatis suae amicos, et maxime quia in eadem Ecclesia thesaurum quem desiderabant commorari noverant, scripto sigillato invitare studuerunt. Scriptum igitur illis missum hujusmodi est :

« Gualbertus Ecclesie Atrebatensis praepositus, cum decano et universis Ecclesie filiis, domno Gualtero Insulensi praeposito, decano, et caeteris fratribus, salutem et dilectionem in Christo Jesu.

« Sicut, fratres dilectissimi, vobis non est incognitum, Ecclesia nostra olim Cameracensium oppressione praediis suis et ornamentis et omni terreno decore privata, his diebus, cum domno Gerardo defuncto pastore careret, apostolici Urbani misericordiam adiit, suamque illi calamitatem anxia patefecit. Ipse igitur pater prudentissimus intelligens advenisse tempus miserendi ejus, ut sibi proprium deligerent denunciavit. Quocirca, fratres charissimi, per charitatem Dei et dilectionem proximi et per amorem sanctae matris Ecclesiae obtestamur et obsecramus quatenus ad hanc electionem, quam proxima die Dominica statuimus fiendam, tres aut quatuor ex vestris fratribus qui nobis tanto operi, cooperante Spiritu sancto, consilium et auxilium subministrent, dignemini transmittere; inter quos, propulsa omni occasione, domnum Clarembaldum, domnum Cantorem Lambertum, alium quoque Lambertum de Cummines mittere elaborate. Valet. »

Itaque vi Idus Julii, quae tunc dies Dominica habebatur, cum convenisset cleri et populi maxima multitudo in ecclesia sanctae genitricis Mariae, finitis missarum solemnibus, invocato Spiritu sancto, recapitulatis etiam in pulpito domni papae litteris in praesenti sede episcopum ordinari praecipientibus, domnus Lambertus natione Ghisnensis, titulo autem Insulanæ congregationis canonicus et praetor, a Deo vocatus, et ab omni Ecclesia praefata diu desideratus, in capitulo beatae Mariae prius a domno praeposito Gualberto, Guiberto decano, caeterisque canonicis concorditer ex nomine designatus, in conspectu totius Ecclesiae manifestatur. Sic igitur Domino annuente electus a clero et tertio acclamatus et collaudatus a populo, licet invitatus et multum renitens, eligitur, capitur, et in sede pontificali inthronizatur. Illo itaque fiente et in nullo ut episcoparetur consentiente, decano autem suo Ingelrano caeterisque Insulanis canonicis graviter flentibus et quæsi deprædationem concanonicis et praetoris

sui ægro ferentibus, recitata est sententia domni apostolici continens hanc formam : *Ei vero qui canonico consensu cleri et populi electus fuerit apostolica auctoritate interdiximus ne impositam sibi electionem dissimulatione aliqua hujus novae ordinationis subterfugiat.* Perpendentes autem Insulani canonici interdictum apostolici, etsi inviti, hac conditione acquieverunt quatenus Ecclesia Atrebatensis ab Insulana congregatione eum sibi in episcopum legitime dari, sicut canonicum est, expeterent. Quod et Ecclesia Atrebatensis sollicitè studuit adimplere. Congratulante igitur tota civitate pro tam canonica diu desiderati pastoris patrata electione, archiepiscopo litteras ut praedictum electum consecraret destinaverunt. Rescriptum archiepiscopi hujusmodi fuit :

« Raynoldus gratia Dei Remorum archiepiscopus, domno Gualberto universaeque Atrebatensis Ecclesiae congregationi, salutem et benedictionem in Domino Jesu.

« Scripsistis nobis quatenus terminum vobis rescriberemus in quo electum vestrum consecrari vellemus. At quia consecratio illa non solum ad nostram, verum etiam ad coepiscoporum nostrorum potestatem juxta canonum sanctionem pertinere videtur, diem vobis hujus consecrationis absque eorumdem consilio haudquaquam rescribendum esse dignum duximus. Sed cum in festo sanctae Mariae mediante Augusto magnum et episcoporum et clericorum conventum Remis habituri simus, illud quod ab eis super hoc consilium acceperimus et terminum in quo eundem electum vestrum debeamus consecrari vobis mandare non differemus. Valet. »

Ad hanc ergo diem Atrebatensis Ecclesia iterum se domno archiepiscopo Remis in his personis praesentavit, domno scilicet Abone, Heriberto, Joanne, et altero Joanne; a quibus iterum hujus consecrationis secundas inducias usque ad Omnium Sanctorum solemnitatem expetivit. Sed saepifata Ecclesia desolationis diuturno taedio affecta, protelationibus tantis non canonicis annuere non valens, domni papae mansuetudinem jam tertio repetere procuravit. Ad hoc itaque duo clerici missi, cantor scilicet Ecclesiae Odo, cum Joanne diacono, has litteras domno papae praesentaverunt :

« Venerabili magnificoque totius sanctae Ecclesiae papae Urbano, devotus clerus et populus Atrebatensis, orationem continuam atque subjectionem pronam omnimodam.

« Gratias immensas conditori atque reparatori nostro pleno corde agimus omnium, qui inspirando movendoque cor tuum, hactenus per multa annorum volumina depressos gementesque visitare ac liberare dignatus es a jugo novercae nostrae, scilicet Cameracensis Ecclesiae, ut ad pristinam libertatem canonice rediremus scripto, et apostolica auctoritate roborasti, testando Atrebatensem Ecclesiam unam ex nobilioribus civitatibus Remensis metro

polis et principalem sedem episcopatus fuisse, suam A dioecesim et cætera pontificalia jura habuisse, ac ut secundum sacros canones nobis dignum Deo et hominibus eligeremus pastorem præcepisti, quod et fecimus in imitatione sanctorum Patrum jejuniis triduo, precibus lacrymabilibus, et elemosynis nonnullis, Lambertum videlicet Ghisnensem, virum religiosum, corda fidelium largo fonte prædicationis irrigantem, ita ut a multis millibus piæ plebis clametur quia propheta magnus surrexit in nobis et quia Deus visitavit plebem suam. Hunc itaque catena obedientiæ tuæ vinculatum tenemus, præstantes misericordiam Dei, a quo omnes procedunt benedictiones, per te nobis impleri. Nos etenim, rector sancte, ut jussit clementia tua, obediendo tibi per omnia, bis misimus jam pro ipsius consecratione archiepiscopo Remensi legationem ut eum aut consecraret aut cum litteris suis tibi consecrandum dirigeret. Ipse vero tuo sancto canonicoque præcepto differens obedire, dilationem invenit animabus fidelium periculosam ac nulla ratione subnixam, ut dignitas tua præsentium fratrum perpendere poterit relatione. Nunc igitur, pie Pater, hac tam gravi necessitate compulsi ad te nostrum solum sub Deo refugium cogimur redire, ut quod sancte Deoque digne cepisti, amore ipsius cujus sanguine sumus abluti ne differas adimplere. Idque humiliter petimus ut summa obedientia infra terminum tuæ dispositioni placitum archiepiscopo eum præcipias consecrare, aut adduci jubeas consecrandum dignitati tuæ, ne diverticulando jussio tua jam tertio archiepiscopo injuncta ac in omnibus pene Galliæ partibus divulgata videatur annullari. »

Compatiens igitur omnibus papa Ecclesiæ Atrebatensis fatigationi, imo archiepiscopi tarditatem in hoc tam sacro finiendo admirans negotio, scriptum sigillatum eidem archiepiscopo direxit in hæc verba :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo confratri et coepiscopo Raynoldo Remensi, salutem et apostolicam benedictionem.

« Quod de Atrebatensi Ecclesia constituimus, » etc. *Vide ubi supra.*

Epistola domni papæ ad electum Atrebatensem allegata.

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto confratri et consacerdoti Lamberto Ecclesiæ Atrebatensis electo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Lætatur propter te in Domino, frater charissime, » etc. *Vide ubi supra.*

Igitur receptis et lectis archiepiscopo domni papæ litteris, electo Atrebatensi scripsit in hæc verba :

« Raynoldus Dei gratia Remorum archiepiscopus, dilectissimo confratri et consacerdoti suo Lamberto, salutem et benedictionem in Domino Jesu.

« Litteras quas nobis pro consecratione tua domnus papa direxit suscepimus, sed et earum quæ tibi

directæ sunt exemplar vidimus : quas cum perlegissemus, coepiscopo nostro Suessionensi eas transmissimus, et ut ipse cæteris suffraganeis transmitteret præcepimus, quatenus ab eis accepto consilio tuæ fraternitati respondeamus. Ideoque tibi usque octavas sancti Andree aliquem legatum tuum ad nos delegates mandamus, per quem tuæ dilectioni rescribamus quid super omnibus illis quæ de te domnus papa injunxit acturi sumus. Vale. »

Nos vero (*id est* Atrebatenses clerici) die statuto legatos nostros ei misimus. Sed nec terminum certum consecrationis nec ejus litteras accepimus. Tamen nos a cœpto opere desistere recusavimus. Electum nostrum cum his subjunctis litteris misimus ipsi :

B « Dilecto et in veritate diligendo et honorando Patri et domino Raynoldo Dei ordinatione Remorum archiepiscopo, clerus et populus Atrebatensis Ecclesiæ cum Lamberto etsi inutili sanctitatis suæ servo, veram dilectionem cum orationibus et obedientia.

« Vestræ excellentiæ dignitati multiplices referimus gratias quia hactenus gratanter nobis ut pius pater juvamen exhibuistis et benignum vos erga nos in cunctis causæ nostræ fore promissistis. Sed paternitatem vestram miramur plurimum in calce nostri negotii infrigidatam existere, cum infra terminum ab apostolico vestræ magnificentiæ electi nostri consecrationis injunctum nec solemniter litteris vestris, ut arbitrabamur, ad consecrationem electum nostrum vocastis, nec diem certum infra terminum designastis. Nunc autem, cum consecratio deinceps infra tricennem metam nequit fieri, saltem litteras vestræ auctoritatis, quæ apostolico deferantur, ut ipse jussit, pro consecratione nostri electi nobis dare velitis plurima pace precamur. Valete. »

Atrebatensis itaque electus ex obedientia domni papæ, etsi non multum rationabili invitatione domni Raynoldi metropolitani sui ad consecrationem vocatus, tamen ne arrogantæ aut injustitiæ ascriberetur, xvi Kal. Januarii, quæ tunc dies Dominica habebatur, Remis se archiepiscopo præsentavit juxta tenorem et terminum sibi a domno papa constitutum. Archiepiscopus vero, accepto astutiori quam prudentiori consilio, electum Atrebatensem cum ad stipulatione et suarum et Atrebatensis Ecclesiæ litterarum misit Romam ad domnum papam. Igitur Atrebatensis electus, et domnus Odo cantor, et Achardus magister scholarum, et Drogo Albiniaensis præpositus, cum servientibus suis ix Kal. Januarii, quæ tunc vigilia natalis Domini erat, urbem Remorum egreditur, et apud urbem Catalaunorum in monasterio omnium sanctorum a domno Odone venerabili abbate canonicorum ibidem communiter viventium honeste colligitur, et in natali beati protomartyris Stephani per fratrem Nevelonem prædicti monasterii sacerdotem et canonicum usque Treecas urbem conducitur. Et licet apud Treecas cum periculo et timore sit demoratus pro odio Philippi regis

Francorum, et Roberti comitis Flandriæ, tamen Deo miserante usque Molisum in terram Odonis ducis cum pace pervenit; ibique domnum Gualterium Duacensem aliquando Castellatum virum religiosum, licet laicum, exspectavit. Lætificatus tandem et consolatus ex adventu domni Gualterii Duacensis, laborem viarum et difficultatem aggreditur, et apud Divionem memorabile ducis Burgundiæ castellum propter recreandos et equos et equites suos per duos hospitatus est dies. Cum autem demoraretur, supervenit ibi lucerna ardens et lucens in domo Domini laudabiliter honorabilis et honorabiliter laudabilis dominus Hugo Lugdunensis primas et apostolicæ sedis legatus. Cognita Atrebatensis electi causa, venerabilis prædictus primas et apostolicæ sedis legatus dominus Hugo ipsam electum et omnes suos secum per magni nominis et religionis virum domnum abbatem Cluniacensem amicum et æquivocum suum deduxit, et apud Lugdunum per sex dies pro nimia aquarum inundantia et hiemis asperitate detinuit et quæque necessaria abunde subministravit. Accepta tandem tanti pontificis benedictione Atrebatensis electus et conviatores sui securius iter arripiunt, et post multa viarum et hiemis discrimina porticum beati Petri apostolorum principis feria sexta ante Dominicam *Esto mihi in Deum protectorem* ingrediuntur. Ne autem a Guibertinis aliqua illis inferretur injuria, subsequenti sabbato summo in mane domno Urbano papæ suum præmittunt electum Romæ apud sanctam Mariam Novam tunc commoranti. Ad pedes autem domni papæ Urbani electus se prosternens, cum lacrymis petiit a domno papa se ab illa electione absolvi, dicens se non esse idoneum, nec debere vocari ad tam importabile onus, tum pro infestatione Henrici excommunicati imperatoris, ad cuius imperium Cameracus hactenus pertinebat, tum pro insectatione clericorum et laicorum Cameracensium divitum, potentum, et æcundum sæculum valde sapientium, necnon etiam pro nimia vastatione et paupertate rerum et religionis Atrebatensis Ecclesiæ. Beatissimus vero papa, facta absolutione et data benedictione, sicut mos est apostolicæ sedis, suscepit eum in osculo sancto, et floccipendens hæc omnia dixit ei: *Frater, non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis, et cætera verba confortatoria quæ ad plenum nunc memoriæ non occurrunt. Ad ultimum subiecit: Ene, frater, hospitatus? et: Ubi sunt comperegrini tui? Respondit: Nondum sum hospitatus, sed socios meos apud beatum Petrum in porticu dimisi.* Hoc audiens papa statim præcepit adesse domnum Daibertum Pisanum archiepiscopum, et ait illi: *Hunc fratrem nostrum Lambertum Atrebatensem electum in hospitium collige, et qualiter sui et sua de porticu Sancti Petri ad nos cum securitate deducantur tu et Petrus Leonis quantocius provide. Quod et factum est.*

(2) Leg. Aziensi; id est, Aquisextiensi. Atrebatenses archiepiscopi, qui vulgo vocatur *l'archevêque d'Air*.

Cum autem opportunitatem sibi et locum loquendi dominus papa mandavit, iterum sicut et prius prostravit se ad pedes ejus, rogans eum quatenus propter Deum ab hac imposita sibi electione illum absolveret. Sed dominus papa nec huic petitioni assensit. Sed et prædicti canonici et qui cum eo Romam venerant domnum papam instantè exorant ut eorum et Ecclesiæ suæ misereatur et electum suum consecrare non differat. Accepto dominus papa consilio, die statuto, absente electo, in præsentia episcoporum et cardinalium suorum et Romanorum fecit recitare omnem Ecclesiæ Atrebatensis actionem. Quam Romani audientes petierunt ut sibi Ostiensis ordinaretur episcopus. Dominus vero papa, sicut vir prudens, ne novella Atrebatensis Ecclesiæ plantatio eradicaretur, Romanorum preces in hac parte non suscepit, sed post aliquot dies secreto alloquitur sæpeditum electum, et in nomine Domini et ex parte beati Petri præcepit ei hanc obedientiam subire in remissionem peccatorum suorum. Ille tandem acquiescens divinæ ordinationi et apostolicæ obediitioni consecratur in episcopum Romæ apud Sanctam Mariam Novam a sæpius jam dicto domno apostolico Urbano anno Dei Christi 1093, xiv Kal. Aprilis, quæ tunc Dominica *Lætare Jerusalem* habebatur, sub testimonio venerabilium episcoporum Joannis Tusculani, Humbaldi Sabinensis, Joannis Portuensis, Brunonis Signiensis, domni quoque Daiberti Pisanorum archiepiscopi, et cardinalium presbyterorum, et maximæ multitudinis Romanorum.

Confirmatus autem episcopus Atrebatensis, sicut canonicum est, privilegio et auctoritate litterarum apostolicæ sedis, præmisit Drogonem cum quibusdam sociis suis, postmodum vero Odonem cantorem et Achardum magistrum scholarum. Ipse vero associatus domno Radulpho Turonensi archiepiscopo, retento secum Gualtero Duacensi, in sexta feria de Dominica *Quasi modo geniti* Romam egreditur, et apud Ostiam mare intrat, et post aliqua tempestuosa pericula portum Pisanum satis desideratum occupant, et inde Odonem cantorem et Gualterum Duacensem ad Clusam præmittunt. Ibi invento Auxiensis(2) archiepiscopo Petro, rursus Turonensis archiepiscopus et Atrebatensis episcopus mare intrant et apud Januam anchoram figunt. Dimisso ibi Auxiensis archiepiscopo, Turonensis et Atrebatensis comperegrini apud Clusam Longobardorum associati, conviatoribus Odone cantore et Gualtero Duacensi, usque Lugdunum prospere perveniunt, ibique discedunt. Et sic, Deo miserante, dominus Lambertus in die Pentecostes a clericis et civibus Atrebatensibus devote suscipitur, et ante horam tertiam in pontificali sede per auctoritatem beati Petri et obedientiam Romanæ Ecclesiæ inthronizatur. Quoniam vero compendiosam digressionem fecimus, ad rei gestæ ordinem rursus stylum nostrum convertamus.

† Domino et reverentissimo sanctæ et apostolicæ

clerici nesciebant Latine reddere nomen istius archiepiscopi,

sedis papæ Urbano, Raynoldus, licet indignus, Dei A gratia Remorum archiepiscopus, salutis, obsequii debiteque subjectionis munus uberrimum in Domino.

« Post directas primum nobis a paternitate vestra litteras placuit vestro, serenissime Pater, apostolatu ut iterum alias nobis dirigeretis, præcepto præcipientes quatenus infra triginta dierum spatium postquam vestras litteras videremus Atrebatensis Ecclesiæ electum in episcopum consecrare non differremus. Addidit et hoc solertia vestra, ut si aliqua nobis occurreret causa qua munus illud aggredi formidarem, eum vobis cum litterarum nostrarum adstipulatione consecrandum dirigeremus. Susceptis igitur hujus vestræ præceptionis apicibus, ne quid inconsultis coepiscopis nostris et sacerdotibus præsumeremus, cum constet utique tam ex eorumdem quam ex nostra auctoritate eandem pendere consecrationem, mandatorum vestrorum schedulam ad universos ad quos potuimus direximus, singulorumque sciscitati sumus sententiam quatenus illud nobis super hac re consilium providerent quod nec vestræ obeditioni obversaretur et ex quo Remensis Ecclesiæ dignitas non imminueretur. Itaque hæc omnium et episcoporum et clericorum nostrarum una vox fuit et sententia ut nos quidem ab electi illius consecratione manum suspendere, sed eum vobis, cum hoc vestræ præciperent litteræ, transmitteremus, et quidquid inde altitudinis vestræ solertia faciendum decerneret arbitrio vestro relinquere. Timuerunt enim et timent ne Cameracenses ex hoc facto accepta occasione se a Remensi Ecclesia abrumperent, cum et civitas eorum alterius regni habeatur, et regni cujus rex nobis et Ecclesiæ Romanæ jam et ex longo tempore inimicatur. Addiderunt etiam damnosam admodum fieri commutationem, si dum Remensis Ecclesia Atrebatensis episcopum fieri consentiret, Cameracum, quæ sexies quam Atrebatum et continentior et floccupletior est, amitteret. Obsecramus ergo excellentiam vestram, Pater sanctissime, obsecrant et episcopi et clerici nostri, quatenus vos, qui in arce et in specula omnium Ecclesiarum præsidetis, negotium ita temperetis, ut nec quisquam, quod absit! decretorum vestrorum inde dispositionem reprehendat, nec Remensis Ecclesia ullam suæ dignitatis jacturam vestris in temporibus sustineat. Nos tamen, qui vestris obsecrandum deliberationibus perpetuo proposuimus, quicumque sit modus consecrationis, ubi eum dignitas vestra consecrarit, consecratum benigne suscipiemus, susceptumque sicut episcopum et suffraganeum nostrum deinceps honorabimus. Cæterum vestram nosse volumus celsitudinem nos nequaquam rem hanc ideo tandiu distulisse ut aut vestris unquam jussionibus obsistere enitamur, aut ut Domino illi in aliquo derogemus. Eum non hoc duntaxat honore dignum esse censemus, sed cujusvis alterius promotionis apicem ei merito conferendum adjudicamus. Valeat beatitudo vestra incolumis in Domino. »

« Urbano Dei gratia papæ, zelo boni serventissimo, ac Ecclesiarum restauratori excellentissimo, Ecclesia Atrebatensis summatim respirans, depulso jugo indebitæ servitutis, vivere vigereque perenniter in Christo, cum orationum et obedientiæ munere.

« Sanctitatis vestræ paternitati prædicabili agimus quamplures gratias, et licet quaterno itinere fatigati, virtutem tamen in vobis perseverantiæ et extollimus et amplectimur, quoniam in restitutione Ecclesiæ nostræ non invenitur in vobis est et nos, sed Spiritu sancto innuente visitati a vobis antiquæ donamur libertati et propriæ diocesis jura mancipamus. Omne igitur collegium perfectorum, quia sospitas recuperata unius commembri fit gaudium totius corporis Christi. Sicut autem jussit vestra sublimitas, litteras vestras de nostri electi consecratione archiepiscopo tradidimus, eundemque electum infra tricennale terminum a vestra auctoritate constitutum præsentavimus. Quod vero eum consecrare distulerit, non ipsius negligentia, sed Dei, a quo omnis potestas, ordinationi attribuimus. Quas tamen dilationis protulerit causas fratribus referentibus seriatim scietis. Nunc ergo ad vestram excellentiam cum paucis fratribus pro temporis angustia, periculorum instantia, rerum quoque diu afflictæ Ecclesiæ penuria, transmittimus consecrandum, obnixè pro Christo et in Christo supplicantes ut sublimatus pontificali infula nobis indilate remittatur noster electus, quia nobis plurimum est necessarius, existens animarum nostrarum peritissimus medicus. Hinc etiam sanctitatem vestram affluentem misericordiam precamur quo servulis vestris hoc privilegium velit dare, ne deinceps quibuslibet forte proclamationem excitantibus hujus canonicæ incardinationis debeamus respondere: quoniam quod semel constat bene diffinitum, perpetualiter debet manere inconvulsum. Simulque præcipiat auctoritas vestra ut divisio duorum regnorum, Francorum scilicet et Teutonicorum, sit episcopatus nostri meta, sicut antiquis temporibus fuisse per successorum relationem et alia certa indicia cognovimus, ne aliquando lis inde oriatur, vel nefas discordiæ efficiatur. Decet namque sanctitatem vestram ad finem usque bonum perducere quod constat vos laudabiliter incœpisse. »

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecti fratri et coepiscopo Raynoldo Remensi, salutem et apostolicam benedictionem.

« Decuerat fraternitatis tuæ prudentiam ad reparandam dignitatem commissæ tibi Ecclesiæ diligentius insudare, » etc. *Vide in Urbano II, Patrologia tom. CII.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilectis fratribus et coepiscopis Raynoldo Remensi et suffraganeis ejus, salutem et apostolicam benedictionem.

« Cum Atrebatenses clerici, » etc. *Vide ubi supra.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, Alardo Atrebatensi, Bernardo Obstrevandensi archidiaconis, et omnibus præpositis atque decanis, cum omnibus clericis qui in prædictis archidiaconiis sunt, salutem et apostolicam benedictionem.

« Apostolicæ sedis nos compellit auctoritas, » etc. *Vide ubi supra.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Aloldo Sancti Vedasti, Richardo Marcianensi, Alberto Hasnonensi, Hamerico Aquicinensi abbatibus; item abbatissæ Sanctæ Ragenfredis, et abbatissæ Strumensi, salutem et apostolicam benedictionem.

« Apostolicæ sedis, » etc. *Vide ubi supra.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Roberto Flandrensium comiti, salutem et apostolicam benedictionem.

« Magna tibi exultatione gratulandum est, » etc. *Vide ubi supra.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri Lamberto Atrebatensi episcopo nostris manibus consecrato ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

« Liqueat sanctorum canonum institutis, » etc. *Vide ubi supra.*

Recitatum est autem hoc privilegium in Claramontensi concilio ex præcepto domni Urbani papæ II, cui ipse præsedet, et cum eo cardinales Romani, archiepiscopi XIII, episcopi CC et XXV, abbates vero XC, et ex eo amplius, exceptis honestis et religiosis diversarum regionum et provinciarum clericis et laicis; et intente et sub magno silentio ab omni consensu concilii auditum, collaudatum, et confirmatum est IV Kal. Decembris, indictione III, anno Dominicæ Incarnationis 1094, pontificatus autem domni Urbani II papæ VIII.

« Reverendis Patribus domino Manasse præposito, L. decano, cum omni capitulo sanctæ Remensis Ecclesiæ, Lambertus Atrebatensis sedis servus inutilis, se ipsum et æternam in Domino salutem.

« Cum sciamus non latere diligentiam vestram quod quantocius potuimus domno archiepiscopo litteras domni papæ Urbani sibi et suffraganeis suis pro me missas per domnum Lambertum monachum virum religiosum miserim, litteras quoque impedimenti mei veniendi ad sanctam Remensem sedem non prætermiserim, postmodum vero per domnum Hugonem Sancti Dionysii abbatem excusationes canonicas mandaverim, satis miror quod necdum aliquid consolationis aut pietatis nec ab ipso nec a vobis suscipere meruerim, sed me præoccupatorem Atrebatensis sedis et quasi contemptorem sanctæ Remensis Ecclesiæ per abbatem Aquicinensem et per monachos Marcianenses nos nominare complacuit. Sed novit Dominus, cujus oculis sunt nuda et aperta omnia, insuper apostolica sedes, quam rogatus, quam coactus, imo apostolicæ obedientiæ auctoritate ligatus prædictæ Atrebatensi sedi deservire compulsus fuerim. De quasi contemptu autem

veniendi apud sanctam Remensem sedem, unde placuit domno archiepiscopo nos arguere, satisfacere vobis paratus sum per præsentem fratres nostros. Nostis enim et inopiam sedis nostræ et difficultatem viarum et tempestatem bellorum et odium Cameracensium in nos et quorundam aliorum in via positorem. Prostratus itaque sanctitatis vestræ pedibus, ut me in verbo veritatis audiat et excusatum me habere velitis suppliciter exoramus ut domno archiepiscopo suggerere velitis ut super nos et super Ecclesiam nobis commissam viscera misericordiæ suæ aperiens secundum tenorem litterarum a domno papa sibi transmissarum, easdem litteras suis suffragiis prosequatur. Ut autem omnem occasionem contemptus a nobis removeatis, professionem nostram per hos fratres nostros præsentamus. eandem facturi cum ad vos Deo miserante cum salute advenire poterimus. »

« Reverendo Patri et domino suo Raynoldo Dei gratia Remorum archiepiscopo, Lambertus sanctæ Atrebatensis sedis servus inutilis cum debita subjectionis reverentia, quod oculus non vidit, et auris non audivit, nec in cor hominis ascendit.

« Cum paternitati vestræ quantocius potuimus litteras domni papæ Urbani, nostras quoque nostræ impedimenti causas continentes mitterestuduerimus valde durum nobis videtur quod neque ex tenore litterarum domni papæ neque ex supplicatione litterarum nostrarum aliquid nobis Rescribere placuit sed per abbatem Hamericum Aquicinensem, quod mansuetudinem vestram non decuisset, litteras nobis delegastis, in quibus nos præoccupatorem sedis Atrebatensis nominastis, et ne abbates ad obedientiam Ecclesiæ nostræ, secundum quod missæ eis a domno Papa litteræ præcipiunt, commonerem mandastis. Nos vero rursus per communem filium vestræ et nostræ Ecclesiæ domnum Hugonem Sancti Dionysii abbatem causas impossibilitatis nostræ veniendi ad vos impræsentiarum discretioni vestræ intimare studuimus. Sed super his omnibus nec primo nec secundo aliquid ex affectu pietatis nec alicujus compassionis legationem vestram suscipere meruimus; sed per monachos Marcianenses pro causa domni Alardi archidiaconi et pro excommunicato in assultu Ecclesiæ sine confessione et viatico defuncto, quanquam vobis aliter relatum sit, litteras direxistis, in quibus nos quasi contemptorem Remensis Ecclesiæ insinuare voluistis; quanquam non lateat prudentiam vestram nos hanc sedem non præoccupasse, sed coactos et constrictos et apostolicæ auctoritatis obedientia eandem sedem obtinuisse. Ne autem quasi contemptor sanctæ Remensis Ecclesiæ videar in oculis misericordiæ vestræ, hos fratres nostros in persona et verbo nostro pro excusatione nostra satisfacturos transmittimus. Precamur itaque clementiam vestram ut per præsentem fratres nostros, tum pro charitate Spiritus sancti, tum pro dilectione et reverentia domni papæ, nostram professionem interim suscipiatis, consimile

opus misericordiæ nobiscum facientes quod in apostolica benevolentia tempore vestræ professionis consecuti estis. Cum autem Deo miserante ad vos proficiscendi facultas attributa fuerit, quod nunc per fratres nostros facimus, tunc Deo volente in propria persona nos facturos profiteamur. Exoramus etiam paternitatem vestram ut litteras domni papæ, quemadmodum vobis scripsit, vestris suffragiis prosequamini. Domnum Alardum archidiaconum et abbates et causas eorum intuitu vestri amoris, si litteris domni papæ obedierint, benigne tractabimus. Bene valete in Domino semper, reverende Pater et domine. »

« Ego Lambertus Atrebatensis sedis ordinatus episcopus tibi, pastor Raynolde, et privilegio Remorum Ecclesiæ tuisque successoribus secundum sacros canones et decreta sedis apostolicæ ex sacris canonibus ac legibus promulgata, pro scire et posse me obediturum promitto. Pro ejusdem quoque metropolitani publicis et privatis negotiis studio, consilio, societate me elaboraturum et absque illius consensu nullum me præbere in magnis negotiis vel ordinationibus assensum nisi in eo quod pertinet ad propriam parochiam meam profiteor, et huic professioni meæ coram Deo et sanctis ejus, sub testimonio quoque præsentis Ecclesiæ, subscribo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. »

Facta est autem hæc professio Remis mense Septembri, xi Kal. Octobris, die natali beati Matthiæ apostoli et evangelistæ, indictione 11, anno autem Dei Christi 1094.

« Rainoldus Dei gratia Remorum archiepiscopus, gloriosissimo principi domno Roberto Flandrensium comiti, salutis et benedictionis ubertatem in Domino.

« Dilectionis vestræ litteras benigne suscepimus, susceptasque gratanter perlegimus. Quoniam itaque in ipsis ut nobis quid animi super ordinatione dilectissimi fratris nostri Lamberti Atrebatensis episcopi haberemus rogastis vellemus remandare, nolumus lateat charissimam nobis prudentiam vestram nos ipsum plurimis diebus, ut quod de eo agendum erat legitime ex episcoporum nostrorum consilio fieret, detinuisse, ad ultimum in concilio quod Remis cum coepiscopis nostris atque principibus multis xv Kal. Octobris habuimus juxta domni papæ Urbani præcepta, quibus inobedire nefas est, consilio et assensu coepiscoporum nostrorum more ecclesiastico ipsius professionem suscepimus ejusque consecrationem confirmantes confirmavimus. Unde vestræ mandamus sollicitudini quatenus eundem amodo cum debito honore, cum debita reverentia suscipiatis, ejusque laboribus publice et privatim pro amore Dei communicetis, sed et in quantum ecclesiastica permittit ratio ei ut pastori vestro, ut episcopo vestro obediatis. Valete. »

« Rainoldus Dei gratia Remorum archiepiscopus,

charissimo filio suo Lamberto consacerdoti et coepiscopo, quod sibi in Domino.

« Canonicum istum, videlicet Engelbertum, acias a nobis absolutum esse. Cæteros vero qui excommunicationis nostræ causa jam ad te pervenerunt vel venturi sunt volumus et mandamus quatenus et illos absolvas et sub regulari regimine, ubi corporis et animæ consolationem habere possint, collocare studeas quousque illorum Ecclesia respiscat, sique post per nostram absolutionem atque licentiam illos ut proprios illos recipiat. Vale. »

« Rainoldus Dei gratia Remorum archiepiscopus, dilectissimo confratri et consacerdoti suo Lamberto Atrebatensium episcopo, salutem et benedictionem in Domino Jesu.

« Dilectioni vestræ insinuandum dignum duximus nos nuperrime domni papæ Urbani epistolam suscepisse et ab eo ut vestra convocata fraternitate circa medium Februarii proximi ad concilium quod intra Tusciam vel Longobardiam tunc temporis celebraturus est ad præsentiam ejus accedere curamus sollicitudinem vestram monitam esse. Et nos igitur ad ipsius monitionem vestram monemus fraternitatem, quatenus circa prædictum terminum vestram ipsi præsentiam cum omnibus abbatibus vestris ad ipsum concilium exhibere curetis. Valete. »

« Hugo Lugdunensis archiepiscopus, apostolicæ sedis legatus, Roberto nobilissimo comiti Flandrensium, salutem.

« Venerabilem in Christo fratrem nostrum Atrebatensem episcopum, » etc. *Vide in Hugone Lugdunensi, Patrologiæ tom. CLVII.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Gualchero Cameracensi electo, salutem et apostolicam benedictionem

« Meminisse te convenit, » etc. *Vide in Urbano II, Patrologiæ tom. CLJ.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Roberto Flandrensium comiti et optimatibus ejus, salutem et apostolicam benedictionem.

« Pro charissimo fratre nostro Lamberto, » etc. *Vide ubi supra.*

Anno igitur Dei Christi 1099, dominus Urbanus papa II qui jam prius ad Claromontem generale celebraverat concilium, rursus Romæ in ecclesia beati Petri apostoli pro errore et hæresibus Græcorum diversarum regionum et provinciæ primates, archiepiscopos et episcopos ad celebrandum concilium studuit convocare in secunda Dominica post Albas qua *Misericordia Domini* cantatur. Huic quoque concilio cum cæteris Remensis provinciæ episcopis interfuit Lambertus Atrebatensis episcopus. Qualia autem decreta prædictus papa de Latina et Græca Ecclesia et de ministris altaris et de ordinatis a Simoniacis et de beneficiis et officiis ecclesiasticis per pecuniam adeptis ante corpus beati Petri dederit studiosus lector legendo invenire poterit.

Igitur in prædicto Dei Christi 1099, iv Kal. Au-

gusti, indictione vii, ingressus est viam universæ carnis dignæ memoriæ religiosus papa Urbanus II, et sepultus est in ecclesia beati Petri apostoli juxta sanctum Leonem papam et Ephesini concilii auctorem. Urbano autem in apostolica sede succedit dominus Rainerus venerabilis cardinalis de titulo Sancti Clementis, cognomento Paschalis II, papa.

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Lamberto Atrebatensi episcopo ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

« Quæ juste a patribus constituta sunt, » etc. *Vide in Paschali II, Patrologiæ tom. CLXIII.*

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Radulpho Remensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Quod de Atrebatensis episcopatus restitutione, » etc. *Vide ubi supra.*

Harum exemplar litterarum cum bulla scias conservari Remis in ecclesia beatæ Mariæ semper Virginis dominæ nostræ, in sacrario in locello aureo qui vulgo dicitur berceolum.

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, clero et populo Atrebatensium, salutem et apostolicam benedictionem.

« Audivimus quosdam perverse avertentes » etc. *Vide ubi supra.*

« Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Balduino Flandrensium comiti et spectabili Clementiæ matri ejus comitissæ, salutem et apostolicam benedictionem.

« Quod de Atrebatensis episcopatus, » etc. *Vide ubi supra.*

« Raynoldus, Dei gratia Remorum archiepiscopus, dilectissimo fratri et consacerdoti suo Lamberto Atrebatensium episcopo, salutem et benedictionem in Domino Jesu.

« Dilectissimam nobis fraternitatem vestram ignorare nolumus quoniam domni papæ Urbani epistolam nuperrime suscepimus, quæ nos ut ad concilium quod in octavis sancti Martini, xiv videlicet Kal. Decembris, apud Arvernensem, quæ et Clarimontis dicitur, ecclesiam celebraturus est præsentialiter accederemus præmonuit, et ut omnes nostræ metropolis suffraganeos, convocatis tam abbatibus quam cæteris Ecclesiarum primoribus, sed et excellentioribus principibus, ad ipsum concilium invitarem præcepit. Et nos sane apostolicæ monitioni obviam, quod nefas est, incedere nolentes, concilium quod in octavis Omnium Sanctorum insumperamus, propter hoc, ut justum est, dimittendum dignum putavimus. Vestram ergo sollicitudinem litteris præsentibus monemus quatenus omni occasione seposita vestram ad idem concilium præsentiam exhibere et, ut prædictum est, et abbates et cæterarum Ecclesiarum vestrarum primores et dioceseos vestræ principes, et maxime Balduinum comitem de Montibus, monere curetis. Nulli autem

vel inopiæ vel alicujus necessitatis occasio quin veniat præbeat audaciam, cum nos nisi personas non ingenti quidem famulorum caterva stipatas requiramus. Quicumque autem post hanc admonitionem nostram se ab hoc concilio absentaverit, noverit proculdubio quoniam et ordinis sui periculum incurret, et domni papæ iram, nec impune quidem, sibi thesaurizabit. Valet. »

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto fratri Lamberto Atrebatensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

« Noverit dilectio tua, » etc. *Vide in Urbano II, Patrologiæ tom. CLI.*

Taliter itaque Lambertus Atrebatensis episcopus ad Claromontense concilium domni papæ Urbani invitatus proficiscitur die natalis apostolorum Simonis et Judæ, quæ tunc dies Dominica habebatur, et cum eo dominus Clarembaldus archidiaconus suus, et venerabiles dominus Aloldus Sancti Vedasti et dominus Hamericus Aquicinensis abbates, dominus quoque Gualbertus præpositus, Odo cantor, Acharus magister scholarum, Hugo presbyter et canonicus, Mascellinus archipresbyter, religiosus etiam diaconus Joannes de monte Sancti Eligii postmodum Atrebatensis archidiaconus, et Drogo prædicti episcopi œconomus, et Otbertus scholasticus de Bethunia. Perveniens itaque apud Proviniacum comitis Stephani celebre castellum, viii Idus Novembris Proviniacum egreditur, et ipsa eadem die a Guarnerio quodam milite de castello Pont de via sua trahitur, capitur, et captus episcopus cum clericis suis a Garnerio prædicto milite et suis satellitibus detinetur. Abbas Sancti Vedasti præcesserat episcopum cum gratia et benedictione sua. Guarnerius vero inrepatus a Philippo fratre suo Trecensi episcopo, et Dei omnipotentis miseratione visitatus, v Idus Novembris summo in mane ad pedes episcopi et archidiaconi sui Clarembaldi et reliquorum clericorum suorum prostratus cum lacrymis veniam postulavit, dolens ac poenitens se stulte et prave egisse quia manum miserit in christum Domini. Episcopus vero prostratum militem erigens discalciatum ad monasterium præcessit, ibique eum poenitentiam cum suis qui eum ceperant agentem absolvit. Et eodem die episcopus a prædicto milite cum omnibus suis clericis et laicis detinetur, servitur, et per manum ejus usque Antissiodorum cum securitate conducitur. Dominus vero Urbanus papa, audiens Atrebatensem episcopum captum, quantocius scripsit Guarnerio de Pont et Richerio venerabili Senonum archiepiscopo in hæc verba :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Guarnerio Pontionis filio, salutem et apostolicam benedictionem, si obedierit.

« Venerabilem fratrem nostrum Atrebatensem episcopum ad concilium venientem te cepisse audivimus, » etc. *Vide ubi supra.*

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, cha-

rissimo fratri Richerio Senonum archiepiscopo, saluta- A lica benedictione cum suis lætificatus exhiaratur.
litem et apostolicam benedictionem. Deinde dominus papa iv Kal. Decembris, indi-
citione iv, concilium Claromontense concludens

« Audivimus Guarnerium Pontionis filium venerabilem fratrem nostrum Atrebatensem episcopum ad concilium venientem cepisse captumque retinere, » etc. *Vide ubi supra.*

Apud Antissiodorum autem Atrebatensis episcopus perveniens, associatur comitatu domni Richerii Senonensis archiepiscopi et consuffraganeorum suorum Remensis provinciæ domni Gerwini Ambianensis, domni Gerardi Tarvanensis episcoporum. Et sic xv Kal. Decembris in octavis sancti Martini, quas tunc dies Dominica festiviores reddidit, urbem Claromontensem ingreditur, et a venerabili primatate Lugdunensi domno Hugone, apostolicæ sedis legato, necnon et ab ipso domno papa B Patre et Spiritu sancto est æqualis honor et gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen.

II.

EPISTOLÆ

LAMBERTI EPISCOPI ATREBATENSIS

ET ALIORUM AD IPSUM.

(BALUZ., *Miscell.* edit. Luc. in fol., II, 137.)

EPISTOLA PRIMA.

GUALTERI INSULANI PRÆPOSITI AD LAMBERTUM.

DOMINO Patri LAMBERTO, gratia Dei Atrebatensi episcopo, GUALTERUS, Insulanæ Ecclesiæ præpositus et confratres, salutem et obsequii devotionem.

Quia sanctæ petitionis vestræ de domno confratre nostro Clarembaldo instantiam sancti Spiritus instinctu, cui resistere fas non est, inflammata esse credimus, vestræ de ipso electioni, quam Deo auctore in spirituale commodum cesuram confidimus, non acquiescere, Deum offendere timuimus. Molesti igitur, quia maximum ex ejus absentia sanctæ religionis exemplar amissuri, imo vestro, cui nos congratulari decet, dantes operam profectui, eum vestræ paternitati deserviturum concedimus. Valet.

EPISTOLA II.

GERWINI EPISCOPI AMBIANENSIS AD LAMBERTUM.

GERWINUS, gratia Dei præsul Ambianensis, domino et charissimo fratri in Christo LAMBERTO, sanctæ Atrebatensis Ecclesiæ discreto præsuli, perseverare feliciter in proposito religionis.

In sancta Ambianensi Ecclesia, quæ parvitati

C nostræ committitur, diligentia magna, labore et sumptu cujusdam fratris nostri feretrum quoddam præparatum est auro, argento et gemmis ad reliquias reponendas beati martyris Fusciani, et hoc senatus nostri disposuimus decreto fieri in celebratione sancti Michaelis archangeli. Obiire igitur paternitatis vestræ reverentiam præsentibus flagitamus litteris, quia estis vir timens Deum, et Deo et hominibus placetis et opere et doctrina melius oris, quatenus ad tantum opus exsequendum ministrum et adiutorem vos habere se lætatur sancta mater nostra Ecclesia Ambianensis. Ut igitur tantum martyrem ante tribunal Dei inventorem habeatis, cæteris negotiis abjectis huic petitioni nostræ et ardentissimo desiderio satisfaciat. Valet.

EPISTOLA III.

RAINOLDI REMORUM ARCHIEPISCOPI AD LAMBERTUM.

RAINOLDUS, Dei gratia Remorum archiepiscopus, dilecto fratri et consacerdoti suo LAMBERTO Atrebatensi episcopo, salutem et benedictionem in Domino Jesu.

Memoriter vobis inhærere credimus quicquid de Hugone de Inciaco nuper cum fraternitate vestra